

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА ДЕМОКРАТИЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ

Розглянуто проблеми здійснення громадського контролю під час проведення виборів. Наведено значення громадського контролю на виборах в Україні та запропоновано можливі варіанти підвищення ефективності такого контролю на практиці з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Ключові слова: вибори, громадський контроль, громадська думка, громадянське суспільство, виборчий процес.

У 1991 р. Україна стала незалежною європейською країною. З цього часу почався процес формування і розвитку демократичних засад українського суспільства. У цих умовах дедалі більшої популярності в наукових колах набуває ідея підконтрольності та підзвітності державної влади громадськості. У полеміці політичних діячів і пересічних громадян все частіше можна почути думки щодо необхідності запровадження громадського контролю в різних сферах життя, особливо у виборчих кампаніях. Однак, незважаючи на доцільність та перспективність цього запровадження, в Україні практично відсутні сучасні наукові розробки з даної проблеми [5, с. 36].

Поняття «громадський контроль» увійшло в лексикон українців зовсім недавно. Упродовж останніх п'яти років точилися дискусії з приводу цієї категорії. Причин появи цього терміна можна назвати багато, проте головною причиною прояву зацікавленості контролем з боку громадськості є, на нашу думку, поступовий розвиток правосвідомості громадян України, особливо молоді, яка, по суті, в подальшому розбудовуватиме нашу державу.

З огляду на це у даній статті передбачається розглянути поняття та значення громадського контролю на виборах в органи влади, а також дати відповідь на питання: чи існує громадський контроль в Україні під час проведення виборів до органів державної влади, наскільки він є ефективним на сьогоднішній момент та які існують можливі шляхи покращення й вдосконалення механізму реалізації громадського контролю за діяльністю представників влади на практиці.

В юридичній літературі немає ні єдиного визначення громадського контролю, ні бачення механізму його реалізації. Цією проблемою займались як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема О. Андрійко, В. Гаращук, Б. Гурне, Н. Нижник, С. Новіков, М. Обод, В. Погорілко, В. Степаненко, О. Фрицький, В. Цветков, С. Шестак та багато інших.

Наприклад, С. Новіков визначає громадський контроль як інституційну систему, завдяки якій громадянське суспільство через певні свої структури отримує право і здатність спостерігати за перебігом, процедурами та результатами виборчого процесу, контролювати їх відповідність чинному законодавству та нормам міжнародного права, вимагати усунення виявлених порушень [4, с. 18].

В Юридичній енциклопедії термін «громадський контроль» визначається як важлива форма реалізації демократії, спосіб залучення населення до управління суспільством і державою [8, с. 639]. У проекті Закону України «Про громадський контроль», що вносився на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України IV скликання І. Шаровим і А. Раханським, під громадським контролем розуміється здійснення правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання органами державної влади та місцевого самоврядування положень Конституції, законів України, інших нормативно-правових актів з метою сприяння їхній ефективній діяльності й виконання покладених на них функцій захисту прав, свобод та

інтересів громадян [7, с. 1].

З цього випливає, що зміст даного поняття розуміється вченими і політичними діячами по-різному, що доводить актуальність, перспективність та необхідність подальшого розвитку цього поняття.

Сутність контролю як суспільного явища полягає в перевірці відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, у межах яких вони мають діяти. Мета такої діяльності – виявити результати впливу суб'єктів на об'єкт, встановити допущені відхилення від прийнятих вимог, діючих принципів організації й регулювання правовідносин, причини таких відхилень, а також визначити шляхи подолання існуючих перешкод для ефективного функціонування всієї системи [2, с. 85].

Дійсно, якщо згадати українські передвиборчі кампанії, то можна зробити висновок, що одним із головних завдань представників громадськості (представників громадських організацій, іноземних офіційних спостерігачів, волонтерів) є спостереження за ходом виборчого процесу на всіх етапах його проведення, фіксація порушень та доведення до відома уповноважених осіб інформації про хід виборів в цілому. Найбільш яскраво, на нашу думку, це було втілено в життя під час виборів Президента України у 2010 р. Стартом обговорення кандидатів на президентських виборах 2010 р. став початок дев'яностоденної активної передвиборчої діяльності. Форми такої агітації були різними: якості кандидатів обговорювалися в теле- та радіоефірах в різних політичних програмах майже на всіх телевізійних каналах країни, свої обіцянки кандидати на пост Президента України доводили до відома українців зі сторінок різних друкованих засобів масової інформації, свою думку з приводу проведення виборів в Україні висловлювали й закордонні політологи та політичні діячі, роблячи ставку на демократичність і прозорість президентських виборів.

Саме завдяки оперативності у діяльності мас-медіа сучасної України в

суспільстві поступово формується громадянська думка, яка підштовхує громадян України, особливо молодь, до активних дій, що спрямовані на з'ясування політичної ситуації в країні та світі. В останні роки саме серед молоді спостерігаються прояви громадської активності: можемо згадати мирні зібрання молодих українців, особливо студентів, які відстоювали свої позиції та інтереси. Хоча ці види активності стосувалися більше соціальних змін, але все ж таки це вже певна громадянська позиція, певна активна дія, а не бездіяльність та байдужість.

Вибори, як відзначає В. Погорілко, є однією з найдавніших форм прямого народовладдя, відомих ще з часів так званої «вічової демократії». Вони пройшли складний шлях становлення і розвитку, набуваючи якісно нових юридичних властивостей. На сьогодні вибори на загальнодержавному та місцевому рівнях проводяться у переважній більшості країн світу, за винятком теократичних монархій. Наша країна не стала винятком [5, с. 267]. Вибори на демократичних засадах в Україні почали проводитися одночасно з проголошенням незалежності нашої держави. 1 грудня 1991 р., одночасно з проведенням всеукраїнського референдуму, який надав найвищої юридичної сили Акту проголошення незалежності України, були проведені вибори Президента України. З того часу в нашій державі вибори представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування проводяться регулярно. Але далеко не на всіх виборах до органів державної влади достатньої уваги приділялося питанню дієвості контролю з боку громадськості.

Повернемося до вже згаданих останніх виборів Президента України. З самого початку президентських перегонів політичне життя України знаходилося під пильною увагою вітчизняних і закордонних спостерігачів й активно висвітлювалися будь-які дії чи бездіяльність як кандидатів на пост Президента України, так і осіб, уповноважених на проведення агітаційних заходів.

Дійсно, роль ЗМІ в наші дні з кожним днем зростає, особливо під час виборів до органів державної влади. Інформаційний простір наповнений інтерв'ю з фахівцями в галузі виборчого права і передвиборчих кампаній, в яких характеризуються дії кандидатів у Президента України. Саме в соціальних мережах, в яких спілкується значна частина сучасної молоді, можна ознайомитися з особистими думками громадян України з приводу виборів та PR-технологій. Можливо така вдала і злагоджена робота ЗМІ є причиною поступового розвитку і реалізації на практиці громадського контролю за діяльністю органів державної влади. Вітчизняні мас-медіа висвітлювали хід передвиборчих кампаній, розпочинаючи з реєстрації кандидатів та завершуючи оголошенням офіційних результатів президентських виборів, а також висловлюваннями вражень від організації виборів з боку офіційних спостерігачів, що діяли від політичних партій, громадських організацій та іноземних офіційних спостерігачів. Як зазначають О. Винников і Л. Чорній, у країнах Центральної та Східної Європи (наприклад, у Федеративній Республіці Боснія і Герцеговина, Болгарії, Словенії, Македонії) журналісти на період виборчих кампаній наділяються спеціальним статусом, за рахунок чого відбувається розширення інформаційної функції ЗМІ до функції громадського контролю за виборчим процесом, що підвищує роль їх представників під час виборів у країні [1, с. 27]. Представники преси («четвертої влади») мають право об'єктивно зображувати увесь виборчий процес у країні, оскільки це прямо впливає на громадську думку, яка обумовлює формування державної влади. Адже Україна як демократична країна (ст. 1 Конституції України) [3, с 3] надає можливість своїм громадянам контролювати державну владу, тим самим реалізуючи своє пряме право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнських та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України) [Там само, с. 12].

За даними ЗМІ, на останніх виборах в Україні була присутня значна кількість

іноземних офіційних спостерігачів, що є дуже важливим для розвитку демократії та визнання виборів легітимними. Україну відвідали представники різних країн та континентів, а саме Великої Британії, Чехії, Болгарії, Сполучених Штатів Америки, Польщі, Сербії, Російської Федерації та ін. Не залишилися осторонь і міжнародні організації, такі як Європейська мережа організація (ENEMO), Міжнародний республіканський інститут (IRI) та Організація зі спостереження за виборами в країнах СНД (CIS-EMO). До України прибуло близько 500 спостерігачів із Євросоюзу і США та біля 1000 представників міжнародної громадської організації сприяння і розвитку виборчих технологій «За справедливі вибори». Знаходилося і багато інших спостерігачів із країн СНД. На запрошення Міністерства закордонних справ України нашу країну відвідали іноземні спостерігачі парламентської Асамблеї Ради Європи, ОБСЄ, ОЧЕС, ГУАМ, Європейського парламенту. Наявність такої кількості іноземних спостерігачів свідчить про досить високий рівень оцінювання і, ми сподіваємось, на об'єктивність тих підсумкових думок, що були висловлені на прес-конференціях по закінченню президентської гонки в найбільших містах України. У цілому відгуки мали позитивний характер та вибори були визнані такими, що відбулися. Але не обійшлося і без зауважень, які, на нашу думку, повинні бути враховані під час проведення наступних виборів, у тому числі й виборів народних депутатів України, які відбудуться у жовтні 2012 р. Наголосимо на декількох слушних зауваженнях. Вибори в Україні були організовані на високому рівні і пройшли спокійно. Таку думку на прес-конференції висловили іноземні спостерігачі з Республіки Болгарія, Російської Федерації і республіки Сербія, які стежили за проведенням виборів в Україні на пост Президента України. За словами представників Республіки Сербії, іноземні спостерігачі мали можливість безперешкодно спілкуватися з членами виборчих комісій, з представниками різних партій про те, чи є у них якісь зауваження, скарги або проблеми. У той же час російський спостерігачі констатували, що вибори були досить серйозно організовані, порушення, як і у будь-

якому процесі подібного масштабу неминучі, але дані порушення носили технічний характер, і вони не можуть поставити під сумнів легітимність самих виборів. Явка на вибори перевищувала 50 % і здивувала спостерігачів активністю виборців. Не можна залишити без уваги і той факт, що високою можна назвати і активність спостерігачів, яка також впливає на недопущення серйозних правопорушень.

Не залишився осторонь і Комітет виборців України - спеціалізована громадська організація, головним завданням діяльності якої є спостереження за ходом виборчих кампаній. Підтримання взаємозв'язку між виборцями та органами влади, захист виборчих прав громадян України. Ця спеціалізована громадська організація була створена на початку 1994 р. і розпочала свою роботу з оцінки проведення перших після розвалу Радянського Союзу президентських виборів, коли перемогу отримав Леонід Кравчук. Тоді ці вибори були визнані демократичними та легітимними, а міжнародна правозахисна організація «Дім свобода», що виконує моніторинг за станом свободи та демократії у світі, в тому ж році включила нашу Україну до переліку демократичних країн світу [4, с. 22].

У 2010 р. від Комітету виборців України працювало кілька тисяч наших співвітчизників-спостерігачів, які склали власне уявлення про вибори. Більшість з них погоджуються з у цілому позитивними оцінками іноземних та вітчизняних спостерігачів від інших організацій, але не залишились осторонь певних порушень, які мали місце на виборчих ділянках. Наприклад, у приміщеннях кількох виборчих дільниць були відсутні інформаційні стенди з даними кандидата в Президента України; були випадки подвійного голосування однією особою; відсутність прізвищ громадян у виборчих списках, що призводило до неможливості реалізації їх активного виборчого права та інші порушення. Як відмічають вітчизняні й іноземні спостерігачі, на виборах була досить велика кількість молодих офіційних спостерігачів від різних організацій. Цей факт, безумовно, не може не радувати.

Отже, Україна поступово, але впевнено рухається у демократичному, правовому напрямку. У цьому прагненні контроль над діяльністю органів державної

влади й особливо на стадії їх формування посідає далеко не останнє місце. На нашу думку, саме громадський контроль на виборах зможе прискорити цей процес, оскільки певною мірою демократично-правовий характер країни характеризується і від ступенем довіри та поваги з боку суспільства до державних органів. У зв'язку з цим закономірною є постановка питання про зростаючу активність громадян в організації та проведенні контролю в процесі формування виборних органів влади. Із цього випливає і право громадян захищати своє порушене виборче право у випадках, коли, наприклад, їх не включили або виключили безпідставно із виборчого списку, іншим шляхом перешкоджають реалізації обирати й бути обраним.

Що ж стосується громадського контролю, то сьогодні в нашій державі створено всі передумови для закріплення його у виборчих законах (а в майбутньому і у Виборчому кодексі України). В ньому слід встановити: визначення громадського контролю, його цілі, вказати об'єкт і перелік суб'єктів, вказати чіткий механізм реалізації відповідних норм, міри впливу, перелік дій чи бездіяльності тощо, які вважатимуться правопорушеннями. Закріпити санкції за порушення цього закону. Особливу увагу слід приділити закріпленню правового статусу суб'єктів громадського контролю, їх повноважень. Таке законодавче врегулювання статусу громадського контролю й особливо проведення вільних виборів в органи влади та самоврядування буде яскравим свідченням того, що наша держава є і демократичною, і правовою, як це і закріплено в Основному Законі України.

Список літератури:

1. *Винников О. Ю.* Прозорі вибори та ЗМІ в Україні: правове регулювання / О. Ю. Винников, Л. І. Чорній. – К. : Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2003. – 168 с.
2. *Гаращук В. М.* І ще раз про сутність контролю та його загальне розуміння / В. М. Гаращук // Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. Украши, 2002. – Вип. 54. – С. 83–90.
3. Конституція України. – Х. : Одісей, 2011. – 56 с.
4. *Новіков С.* Інституціоналізація громадського контролю виборчого процесу в Україні: необхідність, здобутки, проблеми / С. Новіков // Людина і політика. – 2004. – № 5. – С. 17–24.
5. *Обод М.* Громадський контроль за організацією та проведенням виборів

представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні / М. Обод // *Вибори та демократія*. – 2007. – С. 36–41.

6. *Погорілко В. Ф.* Конституційне право України : підруч. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наук, думка ; Прецедент, 2006. – 344 с.

7. Проект Закону України «Про громадський контроль» від 11.10.2004 р. № 6246 / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua:8080/pls/zweb/webproc4_1?id=&pf3511=19085.

8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 : А-Г. – 672 с.

***Логачева В. В.* Влияние общественного контроля во время проведения предвыборных кампаний на демократизацию государственной власти в Украине.**

Рассмотрены проблемы осуществления общественного контроля на выборах. Определено значение общественного контроля на выборах в Украине и предложены возможные варианты повышения эффективности такого контроля на практике с учетом опыта зарубежных государств.

Ключевые слова: выборы, общественный контроль, общественное мнение, гражданское общество, избирательный процесс.

***Logachova V.* Public control influence during elections campains on democratization state power in Ukraine.**

This article is devoted to the problems of the public control realization on the elections. Taking as an example the pre-election campaign, the significance of the public control on the election in Ukraine have been determined in the article and different possible ways of such a control efficiency increasing in practice taking into account the foreign states experience have been proposed.

Key words: elections, public control, public opinion, civil society, election procedure.